

Buitetekste in 'n elektroniese gebaretaalwoordeboek*

Hanelle Fourie Blair, *Buro van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal, Stellenbosch, Suid-Afrika en Departement Afrikaans en Nederlands, Universiteit Stellenbosch, Stellenbosch, Suid-Afrika*
(hfourie@sun.ac.za)

Opsomming: Die voorstelle wat in hierdie artikel oor buitetekste in 'n elektroniese gebaretaalwoordeboek gemaak word dien as deel van 'n volledige konsepmodel wat spesifiek vir die De la Bat Skool vir Dowe in Worcester, Suid-Afrika, voorgestel word (Fourie 2013). Die doel van die voorgestelde woordeboek is om die leerlinge van die De la Bat Skool elektroniese toegang tot geskrewe skoolwoordelyste te gee, met gebare en voorbeelde in gebaretaal wat in videoformaat vertoon word — dus in die vorm van 'n elektroniese woordeboek. 'n Geskrewe **woordelys** voldoen glad nie in hierdie geval aan die behoeftes van skoolleerders nie en 'n **woordeboek** wat vir die Dowe teikengebruikers by die skool ontwerp is, sal van veel groter waarde wees in die leerders se omgang met beide gebaretaal sowel as die geskrewe taal.

Die artikel bespreek dataverspreiding en die gebruik van 'n raamstruktuur, die gebruik van buitetekste en verskaf ook voorbeelde van buitetekste in bestaande gebaretaalwoordeboeke, hetsy elektronies of nie. Daarna word voorstelle vir buitetekste in die konteks van die model gemaak met illustrerende voorbeelde.

Sluitelwoorde: AFRIKAANS, BUITETEKSTE, DATAVERSPREIDING, DOWE TEIKEN-GEBRUIKERS, ELEKTRONIESE WOORDEBOEKE, GEBARETAAL, GRONDSLAGFASE, LEKSIKOGRAFIE, LEKSIKOGRAFIESE FUNKSIES, MINIGRAMMATIKA, RAAMSTRUKTUUR, WOORDEBOEK

Abstract: Outer Texts in an Electronic Sign Language Dictionary. The suggestions made in this article about outer texts in an electronic sign language dictionary serve as part of a complete concept model suggested specifically for the De la Bat School for the Deaf in Worcester, South Africa (Fourie 2013). The purpose of the proposed dictionary is to give the learners of the De la Bat School electronic access to written school word lists, with signs and examples in sign language displayed in video format — therefore in the form of an electronic dictionary. A written word list does not meet the needs of school learners in this case and a dictionary that is designed

* Hierdie artikel is 'n uittreksel uit 'n Ph.D.-proefskrif, 'n *Leksikografiese model vir 'n elektroniese tweetalige grondslagfasewoordeboek van Suid-Afrikaanse Gebaretaal en Afrikaans*, wat in Maart 2013 deur die Universiteit Stellenbosch, Stellenbosch, Suid-Afrika, aanvaar is. Dit is ook aangebied as lesing by die Negentiende Jaarlikse Internasionale Konferensie van die African Association for Lexicography (AFRILEX), georganiseer deur die Navorsingseenheid vir Tale en Literatuur in the SA Konteks, Noordwes-Universiteit, Potchefstroomkampus, Potchefstroom, Suid-Afrika, 1–3 Julie 2014.

for the Deaf target users at the school will be of far greater value in the learners' communication in both sign language and the written language.

The article discusses data distribution and the use of a frame structure, the use of outer texts and also supplies examples of outer texts in existing sign language dictionaries, whether electronic or not. Following that suggestions for outer texts in the context of the model are made with illustrating examples.

Keywords: AFRIKAANS, DATA DISTRIBUTION, DEAF TARGET USERS, DICTIONARY, ELECTRONIC DICTIONARIES, FRAME STRUCTURE, FOUNDATION PHASE, LEXICOGRAPHIC FUNCTIONS, LEXICOGRAPHY, MINI GRAMMAR, OUTER TEXTS, SIGN LANGUAGE

Inleiding

Hierdie artikel ondersoek die moontlikhede ten opsigte van buitetekste wat in 'n elektroniese tweetalige woordeboek van Suid-Afrikaanse Gebaretaal (SASL¹) en Afrikaans vir die grondslagfase gebruik sou kon word. Die voorstelle wat gemaak word dien as deel van 'n volledige konsepmodel wat spesifiek vir die De la Bat Skool vir Dowes in Worcester voorgestel word (Fourie 2013). Die doel van die voorgestelde woordeboek is om die leerlinge van die De la Bat Skool elektroniese toegang tot hul skoolwoordelyste (soos in die volgende paragraaf beskryf) te gee, met gebare en voorbeelde in gebaretaal wat in videoformaat vertoon word — dus in die vorm van 'n **elektroniese woordeboek**.

Leerlinge is reeds vertrouwd met 'n woordelys vir elke graad of fase op skool, en hierdie lys is tematies gegroepeer. Dieselfde lys word dwarsdeur die grondslagfase gebruik, en die leerders merk die leksikale items wat hulle reeds geleer het, daarop af. Op hierdie manier weet die onderwyser in die volgende klas/graad watter woordeskat nog geleer moet word en watter bloot hersien kan word. Daar is ook ruimte op die lys vir leerders om hul eie woordeskat by te voeg en nuwe inskrywings te maak. Die nadeel van die geskrewe lys is dat dit leerders slegs items uit die kernwoordeskat in die *geskrewe* taal, nl. Afrikaans, bied. Dit bevat ook geen illustrasies of enige ander visuele leidrade wat as geheuehulp t.o.v. die *gebare* van hierdie kernwoordeskat (of die denotata waarop die woorde en gebare dui) kan dien nie. Dit verskaf dus slegs 'n lys van die *inhoud* van die geskrewe woordeskat wat in die verskillende leerareas van die grondslagfase baasgeraak moet word en bevat glad nie voorbeeldmateriaal van die gebruik van hierdie woordeskat nie. Dit is duidelik dat 'n geskrewe **woordelys** — veral die woordelyste in hul huidige vorm — glad nie aan die behoeftes van skoolleerders voldoen nie en dat 'n **woordeboek** wat vir die Dowe teikengebruikers by die skool ontwerp is, van veel groter waarde sal wees in die leerders se omgang met beide gebaretaal sowel as die geskrewe taal.

Woordeboeke, ook elektroniese woordeboeke, word beskou as tekssamestellings en draers van verskillende tekssoorte (Gouws 2001: 60). Buitetekste

kan beskou word as addisionele tekste wat die sentrale lemmalys aanvul en steeds deel het aan die leksikografiese funksies van die betrokke woordeboek en wat tot die gebruiker se behoeftes t.o.v. kennis en kommunikasie bydra. In die geval van 'n elektroniese woordeboek verteenwoordig buitetekste dus enige materiaal wat ook buite die databasis staan of as subafdeling bestaan van die databasis waaruit soekresultate gegenereer word. In 'n elektroniese woordeboek kan buitetekste saam gegroepeer en op 'n spyskaart gelys word of hulle kan d.m.v. opwiptekste ("pop-up texts") of soortgelyke skakels van binne die mikrostruktuur bereik word.

1. Dataverspreiding

Die funksionaliteit van 'n beplande woordeboek strek verder as die perke van die sentrale lemmalys: beide die voor- en agtertekste kan data en teks bevat wat 'n funksionele rol in die aanbieding van leksikografiese inligting het (Gouws en Prinsloo 2005: 58). 'n Raamstruktuur bied meer opsies aan die leksikograaf wanneer leksikografiese aanbod beplan word — buitetekste help nie net die gebruiker om suksesvolle woordeboekraadplegingsprosedures en die beste verkryging van inligting te verseker nie, maar speel ook 'n belangrike rol in die dataverspreidingstruktuur van die woordeboek deur die leksikograaf toe te laat om leksikografiese data in meer as een teks aan te bied (Gouws en Prinsloo 2005: 58).

Die gebruik van buitetekste vereis 'n besluit oor die inligting wat daarin aangebied moet word en die verhouding tussen die buitetekste en die sentrale lys. Twee hooftypes dataverspreidingstrukture kan geïdentifiseer word, nl. 'n **eenvoudige dataverspreidingstruktuur** en 'n **uitgebreide dataverspreidingstruktuur**: waar die sentrale lys die enigste teiken vir dataverspreiding is, vertoon die woordeboek 'n eenvoudige dataverspreidingstruktuur; waar buitetekste of dele van buitetekste gebruik word om data as deel van die prosedure van dataverspreiding aan te bied, vertoon die woordeboek 'n uitgebreide dataverspreidingstruktuur (cf. Bergenholtz, Tarp en Wiegand 1999: 1779).

Die sentrale of hoofteks word in 'n woordeboek met 'n raamstruktuur deur die buitetekste omraam, nl. die voor- en agtertekste. Die voortekste-afdeling bevat gewoonlik onder meer:

1. die verpligte gebruikersgids,
2. 'n beskrywing van een of meer aspekte van die woordeboek se objektaal.

Die agtertekste-afdeling is opsioneel en bevat gewoonlik addisionele tekste, byvoorbeeld met getalle, plekname, nasionaliteite, tale, ens. (cf. Hausmann en Wiegand 1989: 331). Geen buitetekste behoort egter ooit as blote kosmetiese byvoegsel gesien te word nie aangesien hulle 'n belangrike rol in die oordrag van data in woordeboeke behoort te speel (Gouws 2009a: 67) en die leksikograaf ook toelaat om kategorieë inskrywings in te sluit wat nie gewoonlik in die

betrokke soort woordeboek se artikels verskyn nie (Gouws en Prinsloo 2005: 60).

Woordeboekinleidings of gebruikersgidse word gewoonlik beskou as hoogs waardevolle metaleksikografiese tekste wanneer hulle deur 'n (bedrewe of vaardige) gebruiker benut word. Hulle bevat inligting oor onder meer die inhoud en strukture van die betrokke woordeboek (Mavoungou 2002: 105). Al-Ajmi (2001) het ses fokusareas geïdentifiseer wat gebruik kan word om die inleidings van woordeboeke krities te evalueer, naamlik:

1. Spesifisering van die beoogde gebruikersgroep,
2. Aanduiding van die redes waarom die woordeboek saamgestel is,
3. Verwysing na die bronne van die woordeboek,
4. Oorsig van nuwe verskynsels in die inleiding,
5. Spesifisering van die aantal lemmas (of woorde),
6. Praktiese leiding t.o.v. die gebruik van die woordeboek.

In die konteks van hierdie navorsing wat gerig is op 'n spesifieke gebaretaalwoordeboek, behels sommige van hierdie punte die volgende: die beoogde gebruikersgroep is geïdentifiseer as die Dowe² leerders wat onderrig by die De la Bat Skool vir Dowe's in Worcester ontvang. Horende gebruikers, soos die ouers, vriende, familie en selfs onderwysers van hierdie leerders, word as die sekondêre teikengroep beskou, aangesien dié woordeboek nie in die eerste plek daarop gemik is om horendes te help of te leer om gebaretaal te gebruik nie. Hierdie woordeboek hoop om vir die eerste keer in Suid-Afrika weg te beweeg van 'n benadering waar die fokus op horende-Dowe interaksie val, en die uitgangspunt is eerder 'n klemverskuiwing waar die fokus op gebaretaal self val, in hierdie geval SASL.

2. Die toepassing of gebruik van buitetekste

Bergenholtz, Tarp en Wiegand (1999: 1776-1778) onderskei tussen **geïntegreerde** en **niegeïntegreerde** buitetekste, wat dit vir die leksikograaf moontlik maak om 'n stel buitetekste te ontwerp met of sonder 'n direkte skakel met die werklike doel van die spesifieke woordeboek. Tekste soos die lys medewerkers, die historiese ontwikkeling van die taal, en dies meer is tipiese voorbeelde van niegeïntegreerde buitetekste aangesien hulle gewoonlik nie 'n direkte skakel met die sentrale lys van 'n woordeboek of sy ware doel toon nie. In teenstelling hiermee is die voorbeeld van die *Longman Dictionary of Contemporary English* (LDOCE) (Procter 1978) se tabel met diereenname en o.a. hul manlike, vroulike en verkleinvorme, soos in voorbeeld 4 aangegee, 'n voorbeeld van 'n geïntegreerde buitetekste aangesien dit die gebruiker die moontlikheid gee om direk by hierdie inligting (wat ook in die sentrale lys verskyn) uit te kom en dit in tabelvorm te beskou sonder om die sentrale teks te raadpleeg.

In die geval van data wat in tabelvorm as buitetekste gegroepeer word en wat ook in ('n tematiese kategorie van) die sentrale lys verskyn, soos syfers in die lys wat hieronder in paragraaf 4.5 aangegee word, skep 'n multimedia- of elektroniese formaat die moontlikheid om ook 'n hiperskakel na die inskrywing vir die spesifieke item in die sentrale lys te verskaf; die lemma word van 'n volledige bewerking voorsien wat inligting soos die handvorm, die plek in die gebare ruimte, die geskrewe ekwivalent van die gebaar, woordsoort, 'n lynskets van die gebaar, 'n video van die gebaar, 'n geskrewe glos van 'n voorbeeld van die gebaar in 'n volledige sin sowel as 'n video van die gegewe voorbeeld en die korrekte vertaling van die gebaretaaluiting in die geskrewe taal insluit. 'n Voorbeeld van hierdie tipe toepassing van 'n buiteteks verskyn in die *Online Dictionary of New Zealand Sign Language* (NZSL Online) (McKee 2011): die gebruiker kan in die lys hoofgetalle (ingedeel onder die hoofopskrif "Numbers" wat in 'n navigeringsbalk geplaas is wat altyd sigbaar is) op die skakel wat saam met die lynskets van die getal verskyn, klik:

Home	About NZSL	Alphabet	Numbers	Classifiers	Learning	About Us	Contact Us	Links

Figuur 1: Navigeringsbalk in die NZSL Online waarop die skakel na 'n 'buiteteks' bestaande uit 'n oorsigtelike groepering van die gebare vir getalle gevind word

Figuur 2: Lynskets van die gebaar vir die getal 9 wat in die NZSL Online op die bladsy onder die hoofopskrif "Numbers" verskyn

(Die tussenstap, nl. die bladsy direk onder die skakel "Numbers" waar al die gebare oorsigtelik saamgegroepeer is, is in die bostaande voorbeelde oorgeslaan om ruimte te spaar.)

Deur op die skakel (9) wat by die gebaar verskyn, te klik, word die gebruiker herlei na die bladsy waar die volledige artikel van die gebaar aangebied word:

	nine 9 numeral Add to Vocab Sheet	
	Play in slow motion	
	Usage Examples <i>The boy invited nine friends to his birthday party.</i> boy invite <u>nine</u> friend come birthday party Play in slow motion	

Figuur 3: Volledige artikel van die gebaar vir die getal 9 in die NZSL Online

Dit kan hier genoem word dat dit belangrik is dat hiperskakels verkieslik altyd soos "tipiese" hiperskakels moet lyk (dus in blou en onderstreep, soos in die skakel vir (9)), aangesien die deursneegebruiker van die internet a) reeds verwag dat 'n hiperskakel so sal lyk en b) ook sal verstaan dat teks wat op hierdie manier gemerk is, 'n skakel is wat na 'n ander bladsy sal lei.

Soos reeds genoem, is buitetekste meer as net kosmetiese versierings (Gouws 2009a) of selfs byvoegsels wat na willekeur bygevoeg of weggelaat word, maar hulle behoort 'n ondersteunende rol tot die hoofartikels van die woordeboek t.o.v. die oordrag van inligting te speel. 'n Woordeboek behoort ook 'n transtekstuele benadering tot leksikografiese funksies te hê wat mee-

bring dat die funksies wat in die sentrale lys nagestreef word, ook deur buite-tekste bevredig moet word.

2.1 Tabele en lys te in geskrewe woordeboeke

'n Voorbeeld van 'n buiteteks wat aan goeie leksikografiese beginsels voldoen en die ware doel van die woordeboek ondersteun deur die gebruiker te help om inligting wat in die woordeboek is (makliker) te bekom, en wat ook 'n kognitiewe funksie het, is die dieretabel in die LDOCE (Procter 1978: 1298):

ANIMAL	MALE	FEMALE	YOUNG	GROUP NOUN	Noise — all verb and noun: some are also interjections
cat	tom(cat)	queen	kitten		purr miaow <i>interj</i>
cattle (<i>pl.</i>)	bull	cow	calf	herd	bellow (of bull) moo (of cow) <i>interj</i>
chicken	cock	hen	chick	brood (of young)	
dog	dog	bitch	pup(py)		bark whine growl bowwow <i>interj</i>
dolphin, porpoise, whale	bull	cow	calf	school	
donkey					heehaw <i>interj</i> bray
duck	drake	duck	duckling		quack <i>interj</i>
deer (<i>pl.</i> deer)	buck stag	doe hind (esp. of reddeer)		herd	
fish				shoal	
fox	dog	vixen	cub		bark
goat	billy (goat)	nanny (goat)	kid	herd	bleat
goose (<i>pl.</i> geese)	gander	goose	gosling	flock gaggle	hiss honk
horse	stallion	mare	foal	herd (esp. in the wild)	neigh whinny
lion	lion	lioness	cub	pride	roar

pig	boar	sow	piglet	herd	grunt oink <i>interj</i>
rabbit	buck	doe			
seal	bull	cow	pup	colony	bark
sheep	ram	ewe	lamb	flock	bleat baa <i>interj</i>

Figuur 4: Dieretabel in die LDOCE (Procter 1978: 1298)

Tabelle of lyste wat tipies in die buitetekste van woordeboeke vir jong gebruikers, soos die *Oxford First Bilingual Dictionary* (OFBD) (Hiles en Redelinghuijs 2010) en die *Longman Grondslagfasewoordeboek Afrikaans/Engels* (LGFW) (Gouws et al. 2010), gebruik word, sluit in lyste van die alfabet, die kalender (dae van die week en maande van die jaar), seisoene, syfers/getalle, teenoorgesteldes, kleure en geometriese vorme. (Sien Addendum A–C.)

Die gebruik van kleurvolle prentjies om konsepte soos teenoorgesteldes en die gebruik van voorsetsels te illustreer, is nie alleen prakties vanuit 'n leksikografiese oogpunt nie, maar ook aantreklik en prettig vanuit die jong gebruiker se oogpunt. Deur aan jong gebruikers te demonstreer dat dit ook lekker kan wees om iets in die woordeboek te soek en/of iets daaruit te leer met die hulp van kleurrike sketse, kan 'n woordeboekkultuur (mettertyd) gekultiveer word by 'n gebruikersgroep wat tot dusver (in die spesifieke geval van die voorgestelde woordeboek) afgeskeep is.

3. Voorbeelde van buitetekste in bestaande gebaretaalwoordeboeke

'n Oorsig van die voor- en agtertekste wat in enkele bestaande gebaretaalwoordeboeke aangebied word, gee 'n goeie idee van die tipe buitetekste wat vir die gebruiker van 'n gebaretaalwoordeboek van nut kan wees en dus ook vir gebruik in die beplande woordeboek *oorweeg* kan word.

Stokoe et al. (1976) se *Dictionary of American Sign Language on linguistic principles* (voorts DASL) beskik oor 'n omvattende beskrywing van ASL en die hantering daarvan in die woordeboek (in 'n inleidende voorteks), die sintaksis van ASL (bylaag A — al die bylaes word as agtertekste aangebied), naamgebare ("name signs", dus die gebaar wat aan 'n spesifieke persoon toegeken word om 'n voorstelling van sy of haar naam te wees en wat dikwels deur Dowes gekies word om 'n spesifieke eienskap van die persoon te beklemtoon) en die getalstelsel (bylaag B), die taalkundige gemeenskap van ASL (bylaag C), gebaretaaldialekte (bylaag D) sowel as 'n alfabetiese indeks van Engelse woorde (en frases soos "I didn't mean that", "turn one's stomach", "going back and forth", "hanging out laundry"). Geen eksplisiete verduideliking van dié Engelse woorde word gegee nie, maar dit wil voorkom asof dit die Engelse ekwivalente vir die gebare in die sentrale lys is — die woordeboek is georden volgens gebare (volgens Stokoe se notering van die gebare volgens handvorm en ander parameters) en nie volgens geskrewe woorde nie. Die Engelse indeks

dien dus as 'n kruisverwysing na items in die sentrale lys.

Dit is interessant om op te merk dat die indeks ook eiename bevat, soos "Lincoln, Abraham", "Benson, Elizabeth E.", en plekname, soos "Hartford, Conn." en "Phoenix, Arizona". Die artikel vir "Benson, Elizabeth E." dui aan dat dit 'n naamgebaar is en lyk soos volg:

Elizabeth E. Benson, Dean of Women, Gallaudet College. See Appendix B (Stokoe et al. 1976: 185).

Die artikel bevat dus 'n kruisverwysing na die bylaag oor naamgebare, aangesien dit 'n belangrike komponent van ASL (en ander gebaretaal) is wat in meer besonderhede in die bylaag bespreek word.

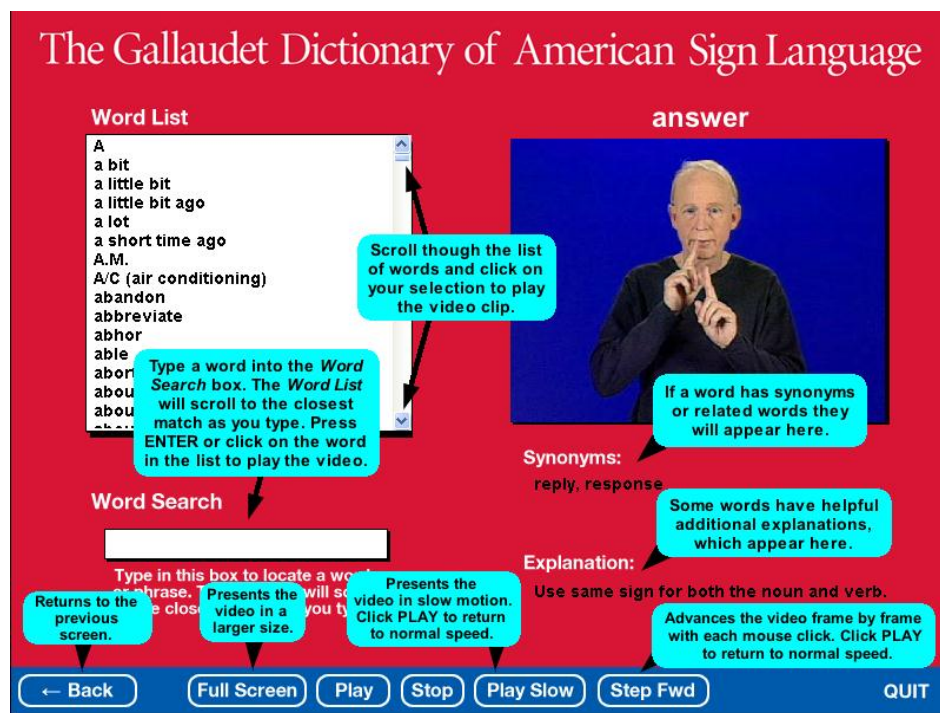
Die *Dictionary of British Sign Language/English* (DBSL) (Brien 1992) beskik oor 'n **inleidende voorteks en gebruikersgids** wat in inhoud en aanbieding baie ooreenkomste toon met die woordeboeke van gesproke/geskrewe tale. Dit bevat o.a. 'n afdeling oor die geskiedenis van die DBSL, 'n oorsig van gebaretaalleksikografie oor die algemeen, 'n kort opsomming van die inhoud van die woordeboek, 'n omvattende gebruikersgids onder die opskrif "Locating information in the Dictionary" wat van voorbeeldbladsye uit die woordeboek voorsien is, 'n uiteensetting van die notasiesisteme soos wat dit in die DBSL gebruik is, 'n uiteensetting van die niemanuele eienskappe, 'n produksiegids (wat gebruikers leiding gee oor die korrekte gebruik van die gebareparameters handvorm en oriëntasie (gids een), plek, rangskikking van die hande en kontak (gids twee), beweging (gids drie) en niemanuele eienskappe. (Sien Addendum D-F.)

Daar is ook 'n baie handige deel met "Questions and answers" wat voorbeelde verskaf van die maniere waarop die woordeboek gebruik kan word, bv. wat om te doen in die geval van 'n gebruiker wat a) vlot is in BSL en b) oor 'n mate van kennis van Engels beskik, wat c) besig is om 'n brief in Engels te skryf en wil d) uitvind of daar ander Engelse woorde met dieselfde betekenis (dus sinonieme) is vir 'n woord wat dikwels in die teks gebruik word (dus **teksproduksie** vir die Dowe gebruiker van die geskrewe taal). 'n Ander scenario sluit in 'n gebruiker wat a) vlot is in BSL en b) oor 'n mate van kennis van Engels beskik, wat c) besig is om 'n boek te lees en d) op soek is na ander betekenisse vir 'n spesifieke woord waarvan een betekenis aan die gebruiker bekend is (dus **teksresepsie** vir die Dowe gebruiker van die geskrewe taal). In terme van horende gebruikers word daar o.a. voorsiening gemaak vir scenario's waarin 'n vlot spreker van Engels met 'n mate van kennis van BSL 'n gebaar in gesprekke teëgekom het maar nie weet hoe om dit te produseer nie (dus **teksproduksie** vir die horende gebruiker van gebaretaal); 'n vlot spreker van Engels met 'n mate van kennis van BSL wat 'n video in BSL het waarin daar 'n gebaar is wat hy/sy nie verstaan nie (dus **teksresepsie** vir die horende gebruiker van gebaretaal); 'n vlot spreker van Engels met 'n mate van kennis van BSL wat op soek is na 'n gebaar om 'n spesifieke betekenis in 'n gebaretaaluiting oor te dra (dus **teksproduksie** vir die horende gebruiker van gebaretaal). 'n Uiteensetting van volledige instruksies vir elke scenario wat geskets word, word verskaf en bied

aan die gebruiker 'n stap-vir-stap-gids oor presies hoe om die woordeboek te gebruik om in spesifieke behoeftes te voorsien.

In 'n aparte afdeling getiteld "The Visual World of British Sign Language: an introduction" bied Brennan (1992: 1-133) 'n omvattende beskrywing van die Dowe gemeenskap en veral die taal, insluitend die vasgestelde en produktiewe leksikon, klassifiseerders en die grammatika (woordklasse in BSL, werkwoordverbuiging, ontkenning, die breër grammatikale konteks, ens.). Hierdie beskrywing kwalifiseer dalk nie as 'n "minigrammatika" nie, maar is wel bruikbaar en nodig, veral in die lig van die wanopvattinge en verkeerde of gebrekkige kennis wat daar oor die algemeen oor gebaretaal bestaan.

Die *Gallaudet Dictionary of American Sign Language* (Valli 2005) (voortaan GDASL) op CD-ROM bevat 'n hulpknoppie as toegang tot 'n tipe buitetekst, aangesien die gebruiker na die volgende beeld gelei word wanneer die knoppie gedruk word:

Figuur 5: Hulpbladsy met instruksies soos gevind op die GDASL CD-ROM (Valli 2005)

Hierdie bladsy is nuttig omdat dit 'n beskrywende etiket aan alles op die skerm gee en verduidelik wat die funksie of betekenis daarvan is. Die enigste knoppie op die Help-bladsy wat aktief is en geklik kan word, is die "Back"-knoppie, wat die gebruiker terugneem na die oorspronklike, soekbare gebruikerskoppelvlak.

Die GDASL in boekvorm sluit benewens 'n **algemene inleiding** met 'n oorsig en geskiedenis van die Amerikaans Dowe gemeenskap, 'n bespreking van ASL en die eienskappe en struktuur daarvan (insluitend die gebareparameters en niemanuele eienskappe of tekens), 'n afdeling oor die uitbreiding van die leksikon deur middel van vingerspelling, leenwoorde uit ander (gebare)tale en verandering oor 'n verloop van tyd, variasie en kontak tussen tale ook 'n aparte afdeling oor **klassifiseerders** in ASL in sowel as 'n lys **Engelse woorde** wat gewoonlik in ASL **gevingerspel** word, hetsy volledig of afgekort:

English Words That Are Usually Fingerspelled

The following words are usually fingerspelled as complete words or as abbreviations.

air = A-I-R	nail = N-A-I-L
apartment = A-P-T	nap = N-A-P
bank = B-A-N-K	news = N-E-W-S
bar = B-A-R	oil = O-I-L
barbecue = B-B-Q	ounce = O-Z
cab = C-A-B	pan = P-A-N
car = C-A-R	prescription = R-X
ferry = F-E-R-R-Y	quarterback = Q-B
handicapped = H-C	racquetball = R-B
headquarters = H-Q	rice = R-I-C-E
heel = H-E-E-L	roll = R-O-L-L (bread)
high school = H-S	rug = R-U-G
ice = I-C-E	social security number = S-S + NUMBER
junior = J-R	tablespoon = T-B-S (measure)
liberal = L-I-B-E-R-A-L	teaspoon = T-S-P (measure)
map = M-A-P	Total Communication = T-C
menu = M-E-N-U	tip = T-I-P
meter = M-E-T-E-R	toe = T-O-E
mud = M-U-D	yard = Y-A-R-D
multiple sclerosis = M-S	

Figuur 6: Lys woorde wat gewoonlik in ASL gevingerspel word (Valli 2005: xii)

Hierdie lys in die GDASL is gerig op die bereiking van die werklike doel van die woordeboek, nl. die resepsie en produksie van ASL. Die gebare wat in die lys genoem word, word egter nie in die gedrukte teks herhaal nie en slegs

enkeles verskyn wel op die CD-ROM (die hele GDASL bestaan uit 'n gedrukte woordeboek en 'n multimedia woordeboek op CD-ROM wat soekbaar is volgens die geskrewe woorde maar wat ook video-opnames van die gebare bevat). Daar word 'n onderskeid getref tussen woorde wat gewoonweg gevingerspel word en woorde wat oorspronklik uit die gesproke/geskrewe taal geleen is maar wat **geleksikaliseer** is in ASL, bv. #JOB en #BACK (die hutsteken # word by geleksikaliseerde vingerspelgebare gebruik) — die oorgang tussen die onderskeie letters word so vloeiend dat sommige van die letters uitgelaat word, bv. in die gebaar #JOB word slegs die J en B gevingerspel, en in #BACK slegs die B, A en K. Dit wil egter voorkom asof die GDASL hierdie onderskeid nie konsekwent toepas nie, aangesien die vingerspelgebaar BUS (waarin elke letter B, U en S gevingerspel word) as die geleksikaliseerde inskrywing #BUS opgeneem is.

Die idee behoort egter nooit te wees om elke moontlike buitetekste in die voorgestelde skoolwoordeboek of enige ander (skool)woordeboek te gebruik nie, aangesien dit na alle waarskynlikheid slegs na informasiedood ("information death", cf. Bergenholtz et al. 2009; Bergenholtz en Gouws 2010) sal lei. Die *Finger Talk South African Sign Language (SASL) Dictionary* (Howard 2008) (voortaan FTSASLD) bied 'n kompakte versameling buitetekste van die noodsaaklikste inligting aan, wat moontlik as 'n riglyn vir die insluiting van buitetekste in die voorgestelde woordeboek gebruik kan word: benewens 'n inhoudsbladsy en 'n kort inleiding (waarin dit lyk asof die woordeboek hoofsaaklik op die ouers en vriende van die Dowe leerders by die Fulton Skool vir Dowe gemik is, aangesien die woordeboek onder die naam en embleem van die skool verskyn) bevat die voorteks ook 'n afdeling oor die **gebareparameters** en **niet-manuele eienskappe** of tekens, die **vingerspelalfabet**, **maande** van die jaar en **getalle** 0 tot 20. Die sentrale lys van die FTSASLD is ingedeel in tematiese kategorieë soos Kommunikasie, Plaasdiere, Wilde Diere, Klere, Liggaamsdele asook Werkwoorde, Vraagwoorde, Voornaamwoorde, Voorsetsels en Teenoorgesteldes — hierdie kategorieë stem tot 'n groot mate ooreen met die tematiese kategorieë wat op De la Bat se klaswoordelyste verskyn, wat dit laat voorkom asof die teikengebruikers wel die Dowe leerders by die skool (ook) is. Ongelukkig word die teikengebruiker(s) nie pertinent geïdentifiseer nie.

Na die sentrale lys volg 'n **alfabetiese indeks** van al die woorde wat in die woordeboek verskyn tesame met die bladsynommer waar hulle gesien kan word. Dit maak van die woordeboek 'n politoeganklike bron. Daar is ook 'n bladsy met "Useful Contacts" waarop die adresse en kontakbesonderhede van o.a. DEAFSA, die Dowe Vereniging van KwaZulu-Natal, 'n gebaretaalinstrukteur en die KwaZulu-Natal Blinde en Dowe Vereniging aangegee word. Hierop volg weer twee bladsye met 'n kort geskrewe teks oor die Fulton skool sowel as verskeie foto's, en heel laaste 'n bladsy waarop notas gemaak kan word en waarop kortliks inligting omtrent die outeur verskyn.

Die agtien (18) handvorme wat in die FTSASLD gelys word, is veel minder as die ses-en-sestig (66) handvorme wat in totaal in die *Dictionary of South-*

ern African Signs (Penn 1992: 12) gelys word. Dit lyk egter nie asof die FTSASLD enige gebare bevat wat uit handvorme bestaan wat nie in die voorteks gelys is nie; dit veroorsaak dus geen probleme binne die konteks van die woordeboek en sy gebruik nie. Op soortgelyke wyse hoef die voorgestelde skoolwoordeboek nie 'n lys of indeks van elke *moontlike* handvorm in SASL te bevat nie, maar die lys en indeks kan saamgestel word op grond van die handvorme wat in die opname van die gebare wat gebruik gaan word, gevind word.

4. Voorstelle vir buitetekste

4.1 Beskrywing van die brontaal en doeltaal

Die primêre teikengebruiker van die voorgestelde woordeboek is 'n Dowe leerder wat nie noodwendig baie goeie taalvaardigheid in die tweede (geskrewe) taal het nie. Die situasie word egter verder gekompliseer deurdat die tipiese Dowe leerder in sommige gevalle ook nie 'n baie gesofistikeerde of uitdruklike kennis van gebaretaal het nie, aangesien die oorgrote meerderheid Dowe kinders nie gebaretaal van hul ouers leer nie en dikwels eers in 'n later stadium daaraan blootgestel word, soos by 'n residensiële skool. Daarby is die onderrig en bestudering van gebaretaal as 'n formele skoolvak nog 'n nuutjie en word die gebaretaalkurrikulum ten tyde van hierdie skrywe steeds in fases in die verskillende grade in die skool bekendgestel.

Die sekondêre teikengebruiker is 'n horende leerder van gebaretaal, veral iemand soos 'n familielid wat self met die basiese woordeskat vertrou wil raak sodat hulle (makliker) met die Dowe leerder kan kommunikeer.

Beide gebaretaal en Afrikaans tree in die voorgestelde model as bewerkstaal en bewerkte taal op wat meebring dat die voorgestelde woordeboek volkome tweetalig is en dus vereis dat lemmabewerkings volledig en parallel in beide tale aangebied word.

Daar moet dus aanvaar word dat beide die geskrewe taal en gebaretaal deeglik behandel sal moet word en dat die fokus eweredig tussen die twee tale gebalanseer sal moet word. Hierdie ewewig in die hantering van albei tale moet ook in die buitetekste van die voorgestelde woordeboek weerspieël word. Die voorgestelde woordeboek verteenwoordig die eerste geval waar gebaretaal self (ook) as brontaal in Suid-Afrika aangebied word. Die buitetekst van die voorgestelde woordeboek sal dus nie net 'n minigrammatika van die geskrewe taal moet aanbied nie, maar ook 'n grammatikale oorsig van gebaretaal. Hierdie benadering sal in ooreenstemming wees met die **ware doel** van die woordeboek, nl. om die Dowe gebruiker (asook die horende gebruiker) te help om die toepaslike inligting in albei tale so gou moontlik op te spoor.

'n Fonologiese, morfologiese en selfs sintaktiese analise van beide tale sal dus waarde tot die voorgestelde woordeboek toevoeg. Die woordeboek sal nie net 'n leksikografiese verwysingsbron wees nie maar ook 'n taalkundige hulpmiddel (ook in die resepsie en produksie van die geskrewe taal).

Daar bestaan geen twyfel daaroor dat die primêre teikengebruikers en hul naslaanvaardighede die struktuur van die woordeboek behoort te bepaal nie. Daar is nie tans 'n woordeboek met SASL as brontaal nie en daar is nog baie debat oor die standaardisering van die taal. Volgens Gallardo (1980: 61) behoort daar nie in die geval van 'n taal wat nog in die proses van standaardisering is prioriteit aan die samestelling van 'n eentalige woordeboek gegee te word nie, maar eerder aan die samestelling van 'n tweetalige of selfs veeltalige woordeboek. Die voorgestelde woordeboek voldoen dus aan hierdie aanbeveling.

4.2 Instruksies aan die gebruiker

Gegewe die feit dat die primêre teikengebruiker geen ervaring van woordeboeke en 'n beperkte woordeboekkultuur het — veral waar dit nie moontlik is om 'n gebaar op te soek sonder die hulp van 'n geskrewe taal nie — sal die buitetekste vir besonder deeglike instruksies en opleiding aan die gebruiker voorsiening moet maak (benewens die duidelike leiding wat ook in die klas aan die gebruikers gegee sal moet word). Voorbeelde uit al drie dele van die teks, nl. 'n tematiese kategorie en 'n tipiese artikel of subveld (of 'n kort deeltrajek) daaruit, 'n voorbeeld van die manier waarop gebare volgens handvorm gesoek word sowel as die manier waarop 'n woord as soekmetode optree, moet ingesluit en duidelik geïllustreer en van aanwysings in beide die geskrewe taal sowel as gebaretaal voorsien word om aan die gebruiker te wys hoe om inligting nie net vanuit die (drie) soekmetodes nie, maar ook vanuit die mikrostruktuur binne elke artikel te ontgin. Hierdie instruksies kan d.m.v. 'n videotutorial aangebied word. 'n Goeie voorbeeld van 'n omvattende stap-vir-stap videotutorial in gebaretaal (naas die geskrewe instruksies) kan aanlyn op die NZSL Online-webblad by <http://nzsl.vuw.ac.nz/help> gesien word.

Dit is belangrik om dit eksplisiet of stap-vir-stap aan die gebruiker duidelik te maak hoe en in watter situasies die woordeboek gebruik kan word, en dit kan gedoen word deur sekere scenario's te skets wat dien as voorbeelde van die tipiese funksies waarop die woordeboek gemik is. **Teksproduksie** in die geskrewe taal kan verduidelik word aan die hand van die Dowe leerder wat weet wat 'n gebaar beteken maar nie weet wat die geskrewe ekwivalent vir daardie gebaar is nie. **Teksresepsie** in die geskrewe taal kan weer geïllustreer word as 'n Dowe leerder wat 'n woord in 'n teks lees maar nie seker is wat die woord beteken nie. Op 'n soortgelyke manier behoort die gebruikershandleiding die sekondêre gebruikersgroep, nl. horende leerders van SASL, se behoeftes oor die produksie en resepsie van SASL te hanteer en te verduidelik hoe die woordeboek die gebruiker in daardie aspekte ondersteun, bv. in gevalle waar 'n horende leerder a) nie weet watter gebaar om in 'n sekere situasie te gebruik nie (en dus 'n soektog via 'n geskrewe woord na 'n gebaar sal volg), of b) nie weet wat 'n gebaar in 'n uiting beteken nie (en dus 'n soektog via 'n gebaar na 'n geskrewe woord sal volg).

Die instruksies kan op die **Tuis-bladsy** aangebied word, maar 'n skakel

daarheen kan via 'n hulp-knoppie of -skakel op elke elektroniese 'bladsy' van die gebruikerskoppelvlak ("user interface") ingesluit word sodat dit altyd teenwoordig en bereikbaar is. Veral internet- en ook die meeste ander rekenaar-gebruikers is daaraan gewoond dat daar 'n hulpfunksie of -knoppie in die betrokke program is en hulle soek intuïtief daarvoor **op die bladsy waar hulle is**. Vir 'n voorbeeld van 'n hulpbladsy, sien die bespreking van die *Gallaudet Dictionary of American Sign Language* (Valli 2005) se hulpbladsy in die paragraaf 3 hierbo.

Dit behoort duidelik aan die gebruiker gestel te word dat die inhoud van die woordeboek gebaseer is op die temas wat volgens die betrokke leerplanne in die klas behandel word, waarvoor die enigste hulpmiddel tot dusver die geskrewe woordelyste was — deur die nuwe woordeboek op hierdie manier binne die konteks van die leerder se daaglikse situasie te plaas, behoort dit vir die leerder duidelik te wees *hoekom* daar nou 'n woordeboek is en *waarvoor* hy/sy dit kan gebruik.

Die **keuse** en **doel** van die ander tipe buitetekste wat gekies en ingesluit word, soos tabelle van diere en hul geluide, die trappe van vergelyking, teenoorgesteldes, voorsetsels, kleure, ens. (sien paragraaf 4.5.) moet ook deeglik geïllustreer en verduidelik word sodat die teikengebruiker weet a) **wat** in hierdie tekste aangebied word, b) **waar** om dié tekste te vind en c) **hoe, hoekom** en **wanneer** hulle die tekste kan raadpleeg om hul gebruik van die woordeboek aan te vul en uit te brei. Net soos in die geval van 'n hulp-ikoon wat op die Tuis-bladsy en ook elke ander bladsy teenwoordig is om die gebruiker na die gebruikersaanwysings te neem, kan 'n ikoon of ikone wat die gebruiker na die buitetekste lei, op dieselfde manier aangewend word.

4.3 Minigrammatika van die geskrewe taal

Soos reeds genoem, is dit nie die doel om hier te fokus op presies hoe die inhoud van die grammatika-aanbod in die woordeboek sal lyk nie. Die tipe onderwerpe wat ter sprake kan kom, word hier bespreek. Die spesifieke gebruikersbehoefte sal telkens bepalend wees vir die aard en omvang van die bespreking. Afhangend van die spesifieke geskrewe taal waarmee die Dowe leerder in die klaskamer te make het, sal die onderstaande beskrywings op Afrikaans of Engels van toepassing wees.

4.3.1 Fonologie

Aangesien die doel van die woordeboek nie is om Dowe gebruikers te help om die geskrewe taal te *praat* nie — spraakontwikkeling vind by die skool op grond van leerders se individuele vermoë plaas — sal dit nie nodig wees om enige uitdruklike verduidelikings oor die uitspraak van die gesproke taal in die inleiding in te sluit nie, en ook nie enige fonetiese transkripsies van woorde nie.

4.3.2 Morfologie en sintaksis

Leerkragte moet geraadpleeg word om te bepaal watter morfeme die belangrikste is (of as die belangrikste in die onderrigsituasie geag word) en met watter morfeme die leerders tipies die meeste probleme ondervind, bv. **toekommende en verlede tyd, meervoud, verkleining**, ens. Op hierdie manier kan aandag gegee word aan die toepaslike morfologiese reëls wat in die klassituasie gebruik word en kan hierdie reëls met voorbeelde van die praktiese toepassing daarvan toegelig word.

Die begrip **woordsoorte** kan aan die hand van voorbeelde verduidelik word om leerders aan die verskille tussen die vernaamste woordsoorte soos naamwoorde, byvoeglike naamwoorde, werkwoorde, bywoorde, voorsetsels, en dergelike, te herinner.

Afrikaanse (of Engelse) **woordvolgorde** behoort ook verduidelik en geïllustreer te word, veral aangesien dié volgorde dikwels verskil van die orde van gebare in 'n gebare-uiting. Hier sal die insig en oordeel van die leerkragte weereens 'n belangrike rol speel in die keuse van sintaktiese aspekte wat behandel moet word asook gepaste voorbeeldmateriaal wat die beste geskik sal wees om vir die leerders van waarde te wees.

Die gebruik van 'n woordeboeksterne verwysing kan oorweeg word indien daar toepaslike handboeke, klasnotas of dergelike materiaal bestaan waarmee die leerders vertrouwd is en wat hierdie inligting in meer besonderhede bespreek en verduidelik. Hier kan die beginsel van **geïntegreerde woordeboekgebruik** toegepas word. Geïntegreerde woordeboekgebruik impliseer dat dit 'n wesentlike deel van 'n bepaalde leeropdrag is, en voorvereis die beplanning en samestelling van 'n bepaalde woordeboek as deel van 'n groter pakket naslaanbronne (Gouws 2009b: 83). 'n Tipiese voorbeeld van geïntegreerde woordeboekgebruik word gevind wanneer 'n woordeboek gekoppel is aan 'n bepaalde nieleksikografiese bron en die gebruik van die woordeboek onder meer daarop gerig is om die inhoud van die betrokke bron beter te ontsluit (Gouws 2009b: 83). Die klaswoordelys vorm (ook) so 'n nieleksikografiese bron en vorm ook die basis vir die inhoud van die woordeboek by gebrek aan 'n ander korpus. Geïntegreerde woordeboekgebruik sal in hierdie geval nie net tot groter insig in die betrokke leerareas lei nie, maar terselfdertyd ook tot die verwerwing van woordeboekgebruiksvaardighede en die vestiging van 'n woordeboekkultuur (Gouws 2009b: 83). Ander handboeke en/of tekste wat in die skool gebruik word en wat terme bevat wat in die woordeboek verklaar word, kan aangepas word sodat die betrokke terme in dié tekste aangedui of gemerk word. Sodoende sal die gebruikers mettertyd weet en onthou dat die 'pakket' van woordeboek tesame met klasmateriaal voorsiening maak vir leksikografiese bewerking van die betrokke terme — die wisselwerking tussen klasmateriaal en woordeboek deur middel van kruisverwysings verhef die klasmateriaal dan tot woordeboeksterne geïntegreerde buitetekste (Gouws 2009b: 88, 90).

Die inligting wat in hierdie afdelings aangebied word, behoort in beide

die geskrewe vorm (aangesien dit immers die geskrewe taal is wat bespreek word) sowel as 'n video-opname met SASL aangebied word om maksimum toegang en begrip te verseker en om getrou te bly aan die woordeboek se tweetalige aard.

4.4 Minigrammatika van SASL

4.4.1 Fonologie

Die fonemiese elemente³ van SASL, nl. handvorm, handpalmoriëntering, ruimte/plek en beweging, sal in hierdie afdeling behandel word. Niemanuele eienskappe (dus die gesigsuitdrukking wat grammatikale betekenis het) sal ook hier behandel en aangebied word.

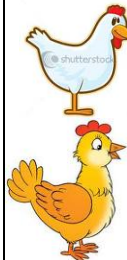

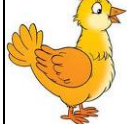

4.4.2 Morfologie en sintaksis

Morfologiese en sintaktiese elemente soos **verbuiging t.o.v. wyse en graad, veelvoudigheid** (meervoudsvorming en/of die inkorporering van getal) en **tydsaanduiding** (verlede, toekomstige of teenwoordige tyd), **ruimtelike en persoonsooreenstemming**, die werking en gebruik van **klassifiseerders** as deel van die produktiewe leksikon, **woordsoortelike** indeling en onderskeid, **eenhandige** en **tweehandige** gebare (die dominante en nedominante hand, tweehandige gebare wat met een gehand gevorm kan word deur die nedominante hand te laat sak, eenhandige gebare wat met twee hande gevorm kan word deur die dominante hand op die nedominante hand te dupliseer, ens.), **vingerspelling**, en dies meer, sal in hierdie afdeling bespreek word. 'n Lys klassifiseerderhandvorme kan in tabelvorm aangebied word, asook 'n tabel van die vingerspelalfabet. Al hierdie elemente is reeds vroeër in die artikel verduidelik en geïllustreer en sal nie hier herhaal word nie.

Soos in die geval van die minigrammatika van die geskrewe taal, sal die inligting wat hier aangebied word, in beide SASL sowel as die geskrewe taal verskyn om maksimum toegang te verseker vir sowel die primêre gebruiker, die Dowe leerder, as die sekondêre gebruiker, 'n horende persoon.

4.5 Tabele en lyste

'n Vereenvoudigde weergawe van die LDOCE se dieretabel (figuur 4) met die diere se name en hul geluide soos wat dit in die voorskoolse klaswoordelys verskyn, kan in die buiteteks ingesluit en d.m.v. kruisverwysings in die mikrostruktuur bereik word, bv.:

DIER	DIEREGELUID
hond	blaf
kat	miaau
hoender hen	kekkel
haan	kraai
skaap	blêr
koei	bulk
perd	runnik
muis	piep
leeu	brul

	voël sing fluit

Figuur 7: Dierenname en dieregeluide soos wat dit in die voorskoolse klaswoordelys verskyn as een tabel gegroepeer (die meegaande prentjies is van die internet geneem en is slegs ter illustrasie van die konsep)

Die tabel bied dus toegang tot die woordeboek se inhoud d.m.v. gidselemente (die prente) wat nie tot enige van die lede van die taalpaar van die woordeboek behoort nie, net soos wat die prente die kern van die tematiese soekprosedure vorm (sien Fourie 2013: 303-338 vir 'n bespreking van die databasis en soekprosedures). As gidselemente bied die prente toegang tot die bewerking aan gebruikers van albei die behandelde tale en verhef dit die woordeboek tot iets meer as bloot tweetalig.

Deur die items wat in die skoolwoordelys onder die tematiese opskrif "Plaasdiere" verskyn, eenvoudig in tabelvorm te groepeer, word die direkte verband tussen die manlike en vroulike name vir die onderskeie diere duidelik (bv. **bul** en **koei** vir 'n manlike en vroulike **bees**), sowel as die name wat aan die diere toegeken word wanneer hulle nog klein is (bv. **kalf/kalfie** vir 'n jong **bees**):

		plaasdier		(Skets plus video van gebaar vir "plaasdier")			
		'n Plaasdier woon op 'n plaas.		(Video van die definisie in gebaretaal)			
PLAASDIERE		MANNETJIE		WYFIE		BABA	

	hoender (mv. hoenders)	haan (mv. hane)	hen (mv. henne)	kuiken (mv. kui- kens)/kuikentjie (mv. kuikentjies)
	eend (mv. eende)			eendjie (mv. eend- jies)
	skaap (mv. skape)	ram (mv. ramme)	ooi (mv. ooie)	lam (mv. lammers)/ lammetjie (mv. lam- metjies)
	perd (mv. perde)	hings (mv. hingste)	merrie (mv. merries)	vul (mv. vullens)/ vulletjie (mv. vulle- tjies)
	donkie (mv. donkies)	donkiehings	donkiemerrie	donkievul (mv. donkievullens)/don- kievulletjie (mv. donkievulletjies)
	vark (mv. varke)	beer (mv. bere)	sog (mv. sogge/sôe)	varkie
	haas (mv. hase)			hasie
	bok (mv. bokke)	bokram (mv. bokramme)	bokooi (mv. bokooie)	boklam (mv. bok- lammers)/boklam- metjie (mv. boklam- metjies)
	muis (mv. muise)			muisie (mv. muisies)
	skilpad (mv. skilpaaie)			skilpadjie (mv. skil- padjies)
	bees (mv. beeste)	bul (mv. bulle)	koei (mv. koeie)	kalf/kalfie (mv. kal- fies)
	duif (mv. duiwe)			duifie (mv. duifies)
	hond (mv. honde)	reun (mv. reuns)	teef (mv. tewe)	hondjie (mv. hond- jies)

Figuur 8: Inhoud van die tematiese kategorie "Plaasdiere" wat in tabelvorm as buitetekste aangebied kan word

In die gevalle waar daar nie 'n spesifieke woord vir 'n babadiet gebruik word nie, soos **eend**, **vark**, **haas**, **muis**, **skilpad**, **duif** en **hond**, kan die gewone ver-

kleinvorm ingevul word om die tabel te voltooi en die verskillende verkleinvorms vas te lê. Hierdie tabelle se geskrewe inhoud kan op sowel teksproduksie as teksresepsie van toepassing en van hulp wees, en dit het ook 'n kognitiewe funksie aangesien dit die opdoen van feitekennis in die sin van die leer van die verband tussen verskillende manlike en vroulike diere, ens., help bewerkstellig.

In die bostaande tabel verteenwoordig die grys plekhouders die sketse van gebare wat die tabelopskrifte vertaal. Slegs die eerste ry van die tabel is van prentjies (wat vanaf die internet bekom is) voorsien om die konsep te illustreer — ander items in die tabel sal ook van toepaslike prentjies of sketse voorsien word. Die prentjies is hiperskakels wat die gebruiker (terug)neem na die onderskeie artikels (dus lei die prentjie van die hen na dieselfde artikel wat die soekresultaat van 'n soektog met die woord "hen" of die gebaar daarvoor sou wees), maar wat ook 'n skakel (sou kon) bevat wat die gebruiker toelaat om die ander items in die tabel na willekeur op te soek, bv. in die geval van "hen":

	hen	(Skets plus video van gebaar HEN)
	'n Hen is 'n wyfiehoender. Die hen lê eiers. 'n Hen kekkel .	(Video van die definisie in gebaretaal asook die voorbeeldsin in gebaretaal)
	Sien nog PLAASDIERE .	(Video van kruisverwysing) plus skets van gebaar vir "plaasdiere" wat ook 'n hiperskakel is)

Figuur 9: Mikrostrukturele bewerking vir die woord "hen" met 'n kruisverwysing na die buiteteks vir plaasdiere ("[PLAASDIERE](#)") asook 'n kruisverwysing na 'n buiteteks van diere en die geluide wat hulle maak ("[kekkel](#)") (soos uiteengesit in figuur 7 hierbo), wat in die mikrostruktuur van elke referent in die betrokke kategorie teenwoordig sal wees

Toegang tot die buitetekste kan dus in hierdie geval ook deur skakels in die mikrostruktuur verkry word. Daar is effektief drie hiperskakels in die bostaande tabel van die mikrostruktuur: die eerste een, die prentjie van die hen,

lei, soos al die ander prentjieskakels wat in die mikrostruktuur *links* van die geskrewe woord geplaas word, na die tematiese kategorie/prentjiebladsy vir *Plaasdiere* waarop die prentjie van die hen (saam met al die ander referente in die kategorie) gevind kan word; die tweede een, in die voorbeeldsin ("[kekkel](#)"), lei na 'n opwip-buiteteks waarin die tabel van diere en dieregeluide (soos in figuur 7) aangebied word; die derde een, die geskrewe woord [PLAASDIERE](#) asook die skets van die ooreenkomstige gebaar (wat in die bostaande tabelle deur 'n grys 'plekhouer' verteenwoordig word), lei na die buitetekste vir "Plaasdiere" soos wat dit hierbo in figuur 8 aangedui word. Sou die gebruiker "plaasdiere" d.m.v. 'n woord of gebaar opsoek, sal 'n skakel na die buitetekste ook in die soekresultaat voorsien word:

	plaasdier	(Skets plus video van gebaar)
	'n Plaasdier woon op 'n plaas.	(Video van die definisie in gebaretaal)
	Sien nog PLAASDIERE .	(Video van kruisverwysing) plus skets van gebaar vir "plaasdiere" wat ook 'n hiperskakel is)

Figuur 10: Die soekresultaat vir "plaasdiere"

Die mikrostruktuur van die bostaande artikel is grootliks dieselfde as die eerste deel van die mikrostruktuur wat vir die buitetekste aangebied word en bo die tabel van diere name staan, behalwe vir die ekstra komponent van die kruisverwysende skakel na die buitetekste self (in die derde ry van die bostaande tabel). Die prentjie van die plaasdiere heel links binne die artikel is die skakel of aanduiding wat die gebruiker (terug)neem na die tematiese kategoriebladsy waar al die inskrywings binne die kategorie aangebied word.

Nog 'n leerarea en die inhoud daarvan wat as buitetekste oorweeg kan word, is die **trappe van vergelyking** van die byvoeglike naamwoorde wat in die woordelys verskyn. 'n Kruisverwysende skakel a) vanuit die minigrammatika van Afrikaans en b) vanuit die mikrostruktuur van die byvoeglike naamwoord kan die gebruiker d.m.v. 'n ikoon soos na 'n tabel soos hierdie (ook as opwipitem) lei:

		-er	-ste
	vet Hans is vet .	vetter Pieter is vetter (as Hans).	die vetste Gert is die vetste (van almal).
	maer Tom is maer .	maerder Sarie is maerder (as Tom).	die maerste Johan is die maerste (van almal).
	groot	groter	die grootste
	klein	kleiner	die kleinste
	lank	langer	die langste
	kort	korter	die kortste
	hard	harder	die hardste
	sag	sagter	die sagste
	mooi	mooier	die mooiste
	lelik	leliker	die lelikste
	koud	kouer	die koudste
	warm	warmer	die warmste
	vinnig	vinniger	die vinnigste
	stadig	stadiger	die stadigste
	oop	oper	die oopste
	toe	toeër	die toeste
	grof	growwer	die grofste
	glad	gladder	die gladste
	oud	ouer	die oudste
	jonk	jonger	die jongste
	goedkoop	goedkoper	die goedkoopste
	duur	duurder	die duurste
	lig	ligter	die ligste
	swaar	swaarder	die swaarste
	vuil	vuiler	die vuilste
	skoon	skoner	die skoonste
	donker	donkerder	die donkerste
	lig	ligter	die ligste

Figuur 11: 'n Tabel van die trappe van vergelyking, met illustrerende sketse om die konsepte te kontekstualiseer (slegs die eerste twee inskrywings van die tabel is ter illustrasie van sketse en voorbeeldsinne voorsien — die hele tabel as buiteteks sal uiteraard van passende sketse en voorbeeldsinne voorsien word)

Die versoeking moet weerstaan word om te veel aparte buitetekste aan te bied, selfs in die elektroniese medium waar ruimte nie dieselfde rol speel as in die gedrukte medium nie. Die elektroniese omgewing moet so **gebruikersvriendelik** moontlik wees, en dit behels (o.a.) dat die aantal klikke van die muis wat 'n gebruiker moet uitvoer om by die nodige data uit te kom tot die minimum beperk word. 'n Lang lys buitetekste skep twee probleme: a) hoe en waar word hulle op die bladsy of gebruikerskoppelvlak ("user interface") geplaas sodat die gebruiker weet waar om hulle te kry, en b) hoe gaan die gebruiker weet hoe en wanneer om hulle te gebruik? Die elektroniese medium is nie op dieselfde manier lineêr (van voor tot agter, of van agter tot voor) "blaaibaar" as wat 'n boek is nie. 'n Elektroniese woordeboek is nie bloot 'n gedrukte woordeboek wat op 'n skerm en d.m.v. 'n gebruikerskoppelvlak aangebied word nie — dit kan en hoef dit ook nie te probeer wees nie. Daar moet dus nie soveel opsies op die gebruikerskoppelvlak geplaas word sodat die bladsy beknop of oorvol lyk nie, en ook nie soveel interne klikkruisverwysings dat die gebruiker sy of haar oorspronklike plek of bladsy heeltemal byster raak nie. Net soos wat daar 'n gevaar van 'inligtingdood' bestaan, is daar ook 'n moontlike gevaar van 'klikdood', wat die gebruiker op die ou end laat vra: "Hoe het ek hier gekom? En hoe kom ek weer terug waar ek was?"

Waar die skakels na buitetekste lei — soos die tabel van plaasdiere en hul geluide in figuur 7 — kan die buitetekste as 'n opwipitem ("pop up item") aangebied word wat weer toegemaak kan word sonder dat die gebruiker sy of haar plek verloor en van die bladsy weggeneem word.

Soos reeds in paragraaf 4.2 genoem, speel die leiding wat in die gebruikershandleiding gegee word 'n geweldige belangrike rol in die teikengebruikers se begrip en gebruik van enige buitetekste — dit is noodsaaklik dat hulle weet watter buitetekste tot hul beskikking is, die inhoud wat in daardie buitetekste aangebied word en hoe en wanneer om dié tekste te raadpleeg.

Ander tabelle of lyste wat vir insluiting as buitetekste oorweeg sou kon word, sluit die volgende in:

1. Alfabet (hoof- en kleinletters van die geskrewe alfabet, en vingerspelling met beide 'n video-opname van die hele alfabet van A tot Z, sowel as 'n grafiese voorstelling of lynskets van elke individuele letter)
2. Die Kalender: Dae van die week
3. Die Kalender: Maande van die jaar
4. Seisoene
5. Syfers/Getalle
6. Teenoorgesteldes
7. Kleure
8. Geometriese vorme
9. Klassifiseerders

Die items wat onder nommers 2 tot 7 in die bostaande lys verskyn, vorm tematiese kategorieë binne die klaswoordelys en sal dus reeds op 'n tematiese prentjiesbladsy in die tematiese afdeling van die woordeboek (met die moontlike insluiting van nommer 8, geometriese vorme) behandel word: die gebruiker sal waarskynlik eerder verwag dat hierdie temas, net soos al die ander temas in die woordelyste, eerder 'in' die woordeboek verskyn as 'buite' die woordeboek. Hierdie kategorieë kan egter steeds as buitetekste oorweeg word.

In die geval van die voorgestelde skoolwoordeboek sou maksimumtoegang verseker kon word deur 'n geïntegreerde lys **vingerspelgebare** (hetsy geleksikalisierde gebare of leenwoorde, indien enige wel in die klaswoordelyste voorkom) in te sluit én al dié gebare in die lys ook as lemmakandidate in die databasis van die woordeboek in te sluit. Die skakel/kruisverwysing na die lys van vingerspelgebare — indien dit ingesluit word — sal dan in die mikrostruktuur van die betrokke leksikale items aangebied word, sodat die gebruiker wat wel so 'n gebaar opsoek, gelei kan word na die volledige tabel van gebare wat op soortgelyke wyse gevorm word. Die lys vingerspelitems kan ingesluit word by die skakel wat in die navigasiekolom na die alfabet lei.

Soortgelyk aan die **eiename** wat in 'n buitetekst in die DASL opgeneem is (sien paragraaf 3), kan 'n lys belangrike en/of algemene eiename wat dikwels voorkom, soos "Nelson Mandela" of "Jacob Zuma", ook as 'n agtertekst aangebied word, wat 'n voorbeeld van 'n niegeïntegreerde buitetekst is, aangesien hulle nie die volledige bewerking ontvang wat deur die werklike doel van die woordeboek voorgeskryf word nie.

Net soos in die geval van naamgebare vir persone, word 'n spesifieke gebaar dikwels aan 'n **pleknaam** toegeken, soos aangedui deur die voorbeeld wat hierbo aangebied is. Ook in SASL bestaan daar gebare vir spesifieke plekname — dus 'n gebaar wat, soos naamgebare, nie die hele naam vingerspel nie, maar 'n verkorte vingerspelling kan wees (soos "WK" vir die Wes-Kaap), of 'n selfstandige gebaar soos vir "Mpumalanga" (wat die betekenis van die SiSwatiwoord voorstel, nl. "plek waar die son opkom"). 'n Lys belangrike en/of algemene plekname kan dus ook as 'n niegeïntegreerde buitetekst ingesluit word.

Beide lyste eiename en plekname kom handig te pas in 'n woordeboek waarin die keuse van lemmas op die algemene leksikale items van die gegewe taal fokus, maar waar die leksikograaf items wat dikwels voorkom (of wat probleme met spelling lewer, bv.) wil insluit. Sulke items hoef nie noodwendig dieselfde behandeling te ontvang as wat aan die lemmata in die sentrale lys gegee word nie — 'n agtertekst met hierdie items kan slegs 'n beperkte behandeling insluit wat fokus op die inligting wat van toepassing op die behoeftes van die beoogde teikengebruiker is (Gouws en Prinsloo 2005: 60).

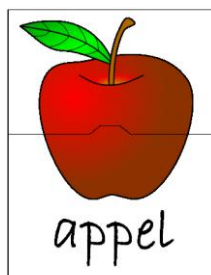
4.6 Speletjies as buitetekste

Bykans elke moderne kind assosieer vandag 'n rekenaar nie (net) met die leerproses nie, maar veral met speletjies wat op die rekenaar gespeel word. Tydens

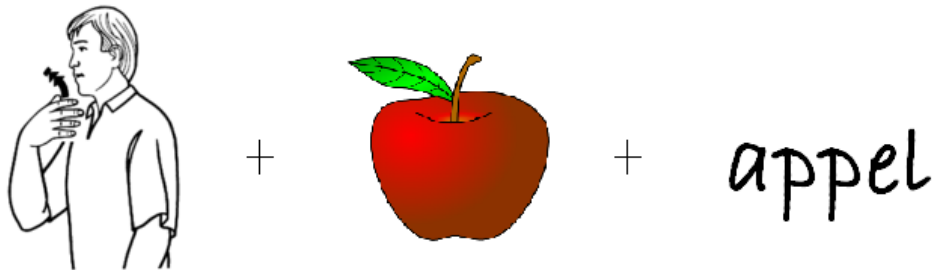
skoolbesoeke is opgemerk hoe selfs voorgraadse Dowe kinders met groot entoesiasme om die rekenaar in die klaskamer saamkoek om speletjies te speel of insette te lewer t.o.v. die 'prestasie' van die kind wat beheer oor die rekenaar muis het. Selfs met net een rekenaar tot die groepie se beskikking het 'n samewerkende speel-/leerproses ontstaan.

Die buitetekste kan ook sekere **aktiwiteite/speletjies** wat om sekere woordgroepe gebou word, huisves: dit is relatief maklik om 'n voltooide JavaScript-programmetjie, byvoorbeeld, van die internet te laai en te gebruik om prentjies (van tematiese kategorieë of items binne die kategorie) in legkaartstukke te verander wat deur die gebruiker bymekaar gepas moet word. So 'n aktiwiteit kan gebruik word om spelvaardighede te oefen — 'n beperkte aantal woorde word opgebreek (vir die jonger, voorskoolse gebruikers in nie meer as twee stukke nie, vir ouer leerders in die grondslagfase waarskynlik meer) en die onderskeie dele moet dan bymekaar gepas word. Die rekenaar gee terugvoer soos "Probeer weer" of "Korrek" (in sowel die geskrewe taal as gebaretaal) afhangende van die sukses van die poging.

1. Voorskoolse leerders: sluit prentjie by gebroke legkaartstuk in sodat dit 'n visuele leidraad kan gee (waar geletterdheid nog nie so gevorderd is nie). Die herkenning en passing van die woord kan dus bloot "toevallig" ook wees, maar dit maak nie saak nie, aangesien die aktiwiteit steeds passiewe woordeskat (herkenning i.p.v. produksie) sal bevorder. Produksie is 'n leeruitkoms in die voorskoolse fase slegs vir die oorskryf van 'n enkele woord op 'n slag, nie teksproduksie in die gewone sin van die woord (dus een wat die produksie van volsinne behels nie). Die klem val in die voorskoolse klas meer op die ken van die gebaar (dus produksie en resepsie) en die herkenning van die woord (resepsie).
2. Grondslagfaseleerders: Plaas die regte gebaar (op 'n lynskets of selfs op 'n video) by die passende prentjie en/of woord. Die hele geskrewe woord moet dus nou in isolasie by die korrekte gebaar of prentjie gepas word. Die aktiwiteit fokus steeds op die passiewe woordeskat, maar daar is nie meer dieselfde mate van visuele leiding wat verskaf word nie.

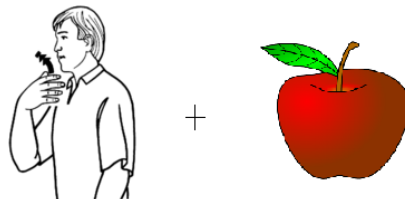

Figuur 12: Eenvoudige legkaartspeletjie waar twee dele van die legkaart bymekaar gepas moet word om die prentjie te voltooi

Figuur 13: Meer gevorderde tipe legkaartspeletjie waar die gebaar by die korrekte prentjie en/of woord gepas moet word (<http://nzsl.vuw.ac.nz/signs/4199> — die lynskets is ter illustrasie vanaf die NZSL-webtuiste geneem en is nie noodwendig dieselfde as die SASL-gebaar vir "appel" nie)

Pleks van 'n legkaart, kan die verskillende komponente wat saam hoort (gebaar plus prentjie plus geskrewe woord) in 'n tabel aangebring word (d.m.v. "drag and drop") om dan terugvoer van die rekenaar te ontvang, m.a.w. "Probeer weer" of "Korrek" (weereens in albei tale). Indien 'n leerder byvoorbeeld slegs een of twee van die komponente (soos gebaar en prentjie) korrek bymekaar kan pas en nie seker is wat die geskrewe vorm is nie, kan 'n "Help"-knoppie die gebruiker in die regte rigting aanpor deur óf onmiddellik die hele woord in te vul óf die letters een na die ander in te vul totdat die gebruiker (hopelik) die hele woord self onthou en verder kan invul.

Figuur 14: Gebaar plus prentjie

Figuur 15: Gebaar plus geskrewe woord

Ander aktiwiteite/oefeninge wat op 'n soortgelyke manier gedoen kan word, is:

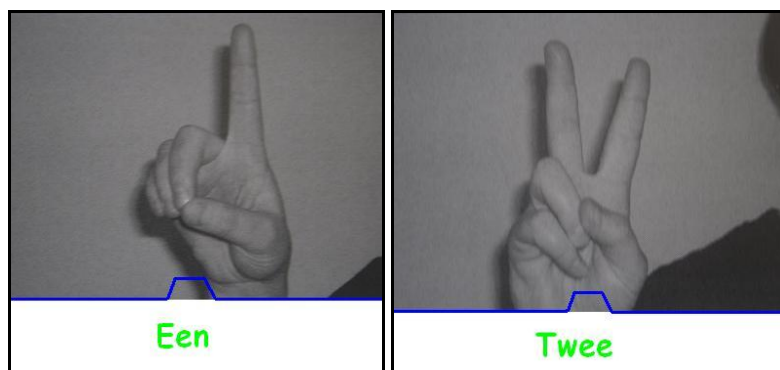
- Teenoorgesteldes
- Vorms
- Kleure
- Syfers
- Dae en Maande
- Voorsetsels
- Soek woorde in 'n ander taal (bv. tweede geskrewe taal) (die pas van die geskrewe woord by 'n video of skets van die gebaar is eintlik reeds 'n "soek die woord in 'n ander taal"-aktiwiteit).

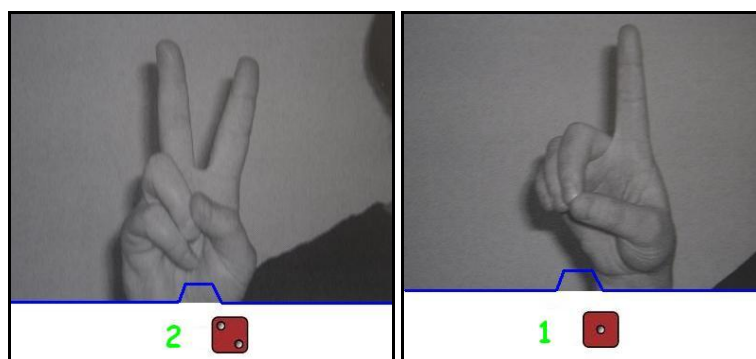
Figuur 16: Voorbeelde van teenoorgesteldes wat bymekaar gepas word

Figuur 17: Voorbeelde van die gebaar vir 'n dag van die week wat by die geskrewe vorm gepas word

Figuur 18: Voorbeelde van gebare vir getalle wat by die geskrewe vorm gepas word

Figuur 19: Voorbeelde van gebare vir getalle wat by die geskrewe syfer tesame met 'n grafiese voorstelling van die getal se waarde (t.w.v. konseptualisering) gepas word

Hierdie speletjies kan dan in 'n gesamentlike groep as buitetekst of 'kategorie' verskaf word deur 'n skakel na die lys speletjies te verskaf op dieselfde bladsy wat die skakels na al die tematiese kategorieë verskaf — sien die skematiese uitleg hiervan in Fourie 2013: 315-325. Skakels kan ook (hierdie of enige ander) buitetekste verbind met relevante inskrywings in die mikrostruktuur van artikels wat via gebaar of woord gesoek word. Vir 'n bespreking van die verskillende soekmetodes in die voorgestelde woordeboek, sien Fourie 2013: 303-338.

4.7 Afwisselende gebruik van verdere moontlike buitetekste

Die elektroniese woordeboek wat aanlyn aangebied word, bied ook die unieke moontlikheid om 'n dinamiese omgewing t.o.v. die buitetekste te skep — hierdie tekste kan gereeld gewissel en aangepas word na gelang van die behoeftes

wat die gebruikers ook al op 'n spesifieke oomblik het en die leksikograaf het die vryheid om aan die hand van gebruikersbehoefte en –terugvoer, asook eie goeddunke, die verskeidenheid buitetekste wat aangebied word, te meng en te pas. Alle moontlike interne en eksterne buitetekste hoef dus nie op een stadium aangebied te word nie, aangesien dit waarskynlik net tot informasie- en selfs skakel-/klikdood sal lei. Die buitetekste wat aangebied word en die aktiwiteite wat om dit gebruik word, moet ouderdomspesifiek en ook gepas vir die gebruiker se vaardigheidsvlak wees. 'n Kieslys moet aan gebruikers leiding gee oor watter buitetekste in die databasis aan hulle beskikbaar is.

Skakels na buitetekste/bladsye oor die **alfabet, getalle en klassifiseerders** kan as die minimum vir buitetekste (benewens die verpligte instruksies aan die gebruiker, en die minigrammatikas van die twee tale) beskou word en dit word dus aanbeveel dat hierdie tekste in die voorgestelde woordeboek ingesluit word. Ander buitetekste soos hierbo bespreek, bv. die tabelle van **dieregeluide** en **dierenname**, asook die **trappe van vergelyking, eiename en plekname, idioome** en **speletjies** kan ook vir insluiting oorweeg word. Verdere skakels na inligting soos 'n lys **mates en gewigte**, die land se **provinsies en hoofstede**, en 'n lys van die name van die **tale** wat in die land gebruik word, sal ook tot die kognitiewe funksies van die buitetekste bydra en gebruikers toelaat om die woordeboek ook as skakel na ander ensiklopediese inligting te benut sodat die omvang van die woordeboek se moontlikheid as naslaanbron eintlik onbeperk is.

'n Skakel na die **kontakbesonderhede** van die woordeboek se samestellers sal dit vir gebruikers moontlik maak om terugvoer oor hul ervaring van en behoeftes ten opsigte van die woordeboek te lewer, wat die leksikograaf verder in staat sal stel om 'n produk te lewer wat vir die gebruikers pasgemaak is. Dit is veral belangrik dat ook die onderwysers moet kan terugvoer gee, aangesien die woordeboek hoofsaaklik daarop gemik is om in klassituasies gebruik te word en as aanvulling (indien nie selfs as plaasvervanging) vir die geskrewe klaswoordelyste te dien.

'n Lysie skakels na ander **woordeboeke**, in gebaretaal of die geskrewe taal, kan ook ingesluit word.

Die leksikografiese span kan ook weekliks of selfs daaglik 'n **gebaar-van-die-week/dag** kies op grond van kriteria soos belangrike en/of aktuele gebeure plaaslik of elders. Soos wat die gebruikers mettertyd besef dat die inhoud van die woordeboek dinamies is en gereeld vir nuwe 'verrassings' sorg, behoort hul belangstelling en nuuskierigheid ook geprikkel te word om gereeld na die woordeboek terug te keer. Deur so 'n proses kan die geleidelike ontwikkeling van 'n woordeboekkultuur ook aangewakker word.

Nuwe soorte buitetekste wat oorweeg kan word, sluit die volgende in:

1. 'n skakel na 'n **aanlyn forum** waar gebruikers gebare na 'n bediener kan oplaai vir moderering en moontlike uiteindelijke insluiting in die woordeboek;
2. 'n tipe "**Maak jou eie woordelys**"-funksie waarvoor daar by elke inskry-

wing 'n skakel verskaf word. 'n Manipuleerbare lys gebare (met die geskrewe woord en 'n lynskets van die gebaar) word dan saamgestel en kan op papier uitgedruk word of selfs elektronies gestoor word as "My woordeboek" sodat die gebruiker met elke sessie kan terugkeer na die gebare wat hy of sy om watter redes ook al uit die woordeboek gekies en opsygesit het. Met "manipuleerbaar" word bedoel dat die gebruiker die volgorde van die gebare op die woordelys self kan aanpas deur die gebare sketse heen en weer oor die skerm te sleep met die muis ("drag and drop"). Die gebruiker het d.m.v. so 'n funksie die moontlikheid om sy of haar eie idiolekwoordeboek te skep;

3. skakels na die skool se **webblad**, NID (Nasionale Instituut vir Doves, wat ook in Worcester geleë is) se webblad en Facebook-bladsy, DEAFSA, Dove sportverenigings en sosiale klubs, ens., wat by die volgende afdeling oor kultuur aansluit;
4. 'n Afdeling oor die **Dove gemeenskap** of **kultuur**, wat video's van stories en gedigte, ens. in gebaretaal aanbied, asook gedragskodes binne die kultuur t.o.v. dinge soos die etiket wat die maniere bepaal waarop iemand se aandag gekry kan word, beurtneem in 'n gesprek en onderbreking, hoe en wanneer mens 'deur' 'n gesprek mag loop, die vereistes t.o.v. beligting in 'n vertrek waar Doves met mekaar of met horendes kommunikeer, etiket en moontlike strategieë wanneer horendes wat nie gebaretaal ken nie met Doves kommunikeer d.m.v. liples, geskrewe notas, of dergelike, hoe applous in gebaretaal lyk, ens. Deur sulke inligting in 'n buitetekst beskikbaar te maak, word die Dove gemeenskap ook kultureel gekontekstualiseer, en help dit die horende gebruiker van die woordeboek om ook iets van die nuwe/ander kultuur te leer. Dit is ook iets wat binne die kognitiewe funksie van die woordeboek val (Gouws 2009b). 'n Lys gebare wat spesifiek aan Dove kultuur is, kan ook aangebied word, met skakels vanuit die buitetekst na die betrokke artikels;
5. die woordeboek kan selfs 'n skakel na sy **eie Facebook-bladsy** hê waarop o.a. die gebaar van die week/dag (sien hierbo) geplaas kan word. Deur middel van gewilde sosiale media soos Facebook kan die woordeboek moontlik 'n al groter groep gebruikers bereik en bewustheid van die woordeboek help versprei.

Die idee is hoegenaamd nie dat **al** die bogenoemde buitetekste op een slag aangewend word nie, veral nie in 'n grondslagfasewoordeboek nie — die bespreking dien slegs as 'n aanduiding van die opsies wat oorweeg kan word. Dit word weereens benadruk dat buitetekste gekies moet word op grond van hul nut en gepastheid vir 'n spesifieke gebruikersgroep, en dat sommige aanvullende tekste op 'n tipe rotasiebasis aangewend kan word. Al is die moontlikhede legio mag die gebruiker nooit deur die aanbod oorweldig word nie.

5. Slot

In hierdie artikel oor minigrammatikas en ander buitetekste in die raamstruktuur van die beplande woordeboek was die fokus die inhoud van minigrammatikas van beide SASL en Afrikaans as bewerkingstale en bewerkte tale en die hoofstuk het 'n oorsig gegee van onderwerpe wat in die minigrammatikas hanteer behoort te word of kan word. Ten spyte daarvan dat die artikel voorstelle maak oor die tipe grammatikale inligting wat t.o.v. SASL ingesluit behoort te word, is verdere navorsing oor die besonderhede van die grammatika SASL steeds nodig, aangesien 'n volledige grammatikale beskrywing van die taal steeds ontbreek. Voorbeelde uit ander gebaretale is daarom dikwels nodig om 'n punt te illustreer.

'n Reeks voorbeelde van die gebruik van verskillende soorte buitetekste in beide gedrukte woordeboeke en elektroniese gebaretaalboeke is ook ondersoek en 'n wye verskeidenheid voorstelle is gemaak vir die tweetalige elektroniese woordeboek van SASL en Afrikaans vir die grondslagfase wat uit Fourie (2013) se konsepmodel sou kon ontstaan.

Eindnote

1. Daar is besluit om deurgaans by die (Engelse) algemeen bekende afkortings vir verskillende Gebaretale te hou: so word SASL (South African Sign Language) dus gebruik eerder as SAGT (Suid-Afrikaanse Gebaretaal); ASL (American Sign Language) word gebruik eerder as AGT (Amerikaanse Gebaretaal). Hierdie keuse is gemaak omdat die bestaande literatuur oor gebaretale gewoonlik in Engels is en die meeste lesers reeds met die Engelse afkortings vertroud is.
2. Die gebruik van die kleinletter in doof dui op oudiologiese of patologiese doofheid, terwyl die hoofletter in Doof dui op kulturele Doofheid.
3. Die kleinste kontrasterende eenhede van gebaretaalanalise, soortgelyk aan foneme in gesproke tale.

Bronnelys

- Al-Ajmi, H. 2001. The Role of the Introductory Matter in Bilingual Dictionaries of English and Arabic. *Lexikos* 11: 60-70.
- Bergenholtz, H. en R.H. Gouws. 2010. A New Perspective on the Access Process. *Hermes. Journal of Language and Communication Studies* 44: 103-127.
- Bergenholtz, H., S. Nielsen en S. Tarp (Reds.). 2009. *Lexicography at a Crossroads: Dictionaries and Encyclopaedias Today, Lexicographical Tools Tomorrow*. Linguistic Insights. Studies in Language and Communication 90. Bern: Peter Lang.
- Bergenholtz, H., S. Tarp en H.E. Wiegand. 1999. Datendistributionsstrukturen, Makro- und Mikrostrukturen in neueren Fachwörterbüchern. Hoffmann, L. et al. (Reds.). 1999. *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft / Languages for Special Purposes. An International Handbook of Special-Language and Terminology Research*, Vol. 2: 1762-1832. Berlyn: De Gruyter.

- Brennan, M.** 1992. The Visual World of British Sign Language: An Introduction. Brien, D. (Red.). 1992. *Dictionary of British Sign Language/English*: 1-133. Londen: Faber&Faber.
- Brien, D. (Red.).** 1992. *Dictionary of British Sign Language/English*. Londen: Faber&Faber.
- Fourie, H.** 2013. 'n Leksikografiese model vir 'n elektroniese tweetalige grondslagfasewoordeboek van Suid-Afrikaanse Gebaretaal en Afrikaans. Ongepubliseerde D.Litt.-proefskrif. Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch.
- Gallardo, A.** 1980. Dictionaries and the Standardization Process. Zgusta, L. (Red.). 1980. *Theory and Method in Lexicography*: 59-69. Columbia: Hornbeam Press.
- Gouws, R.H.** 2001. Lexicographic Training: Approaches and Topics/Formation lexicographique: approches et thèmes.. Emejelu, J.D. (Red.). 2001. *Éléments de lexicographie gabonaise. Tome I*: 58-94. New York: Jimacs-Hillman.
- Gouws, R.H.** 2009a. The Integrated Outer Texts in Recent English and German Learners' Dictionaries: A Critical Comparison. *Lexicographica* 25: 67-90. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Gouws, R.H.** 2009b. Geïntegreerde woordeboekgebruik van vakwoordeboeke vir aanleerders. *Lexikos* 19: 72-93.
- Gouws, R.H. en D.J. Prinsloo.** 2005. *Principles and Practice of South African Lexicography*. Stellenbosch: SUN PreSS.
- Gouws, R., L. Potgieter en S. Burgess (Reds.).** 2010. *Longman Grondslagfasewoordeboek Afrikaans/Engels*. Kaapstad: Maskew Miller Longman.
- Hausmann, F.J. en H.E. Wiegand.** 1989. Component Parts and Structures of General Monolingual Dictionaries: A Survey. Hausmann, F.J., O. Reichmann, H.E. Wiegand and L. Zgusta (Eds.). 1989-1991. *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie/Dictionaries. An International Encyclopedia of Lexicography/Dictionnaires. Encyclopédie internationale de lexicographie*: 328-360. Berlyn: Walter de Gruyter.
- Hiles, L. en I. Redelinghuijs (Reds.).** 2010³. *Oxford First Bilingual Dictionary: Afrikaans + English*. Kaapstad: Oxford University Press.
- Howard, S.** 2008. *Finger Talk: South African Sign Language (SASL) Dictionary*. Gillitts: Fulton School for the Deaf.
- Mavougou, P.A.** 2002. *Metalexicographical Criteria for the Compilation of a Trilingual Dictionary: Yilumbu-English-French*. Ongepubliseerde D.Litt.-proefskrif. Stellenbosch: Universiteit Stellenbosch.
- McKee D., R. McKee, S. Pivac Alexander, M. Vale en L. Pivac (Reds.).** 2011. *Online Dictionary of New Zealand Sign Language*. Deaf Studies Research Unit, Victoria University of Wellington, New Zealand. <http://nzsl.vuw.ac.nz/nzsl>.
- Penn, C., D. Ogilvy-Foreman, D. Simmons and M. Anderson-Forbes.** 1992. *Dictionary of Southern African Signs for Communicating with the Deaf*. Deel 1. Pretoria: Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing.
- Procter, P. (Ed.).** 1978. *Longman Dictionary of Contemporary English*. Harlow: Longman.
- Stokoe, W.C., D.C. Casterline en C.G. Croneberg.** 1976. *A Dictionary of American Sign Language on Linguistic Principles*. Nuwe uitgawe. Washington DC: Gallaudet University Press.
- Valli, C. (Red.).** 2005. *The Gallaudet Dictionary of American Sign Language*. Washington, DC: Gallaudet University Press.

Addendum A: Voorbeeld van buitetekste in die LGFW (Gouws et al. 2010: 1)

Addendum B: Voorbeeld van buitetekst oor teenoorgesteldes in die OFBD
(Hiles en Redelinghuijs 2010: 39)

Teenoorgesteldes / Opposites

donker dark lig light	eenders same verskillend different	gelukkig happy treurig sad	groot big klein small	hoog high laag low
kort short lank tall	nat wet droog dry	nuut new oud old	oop open toe closed	skoon clean vuil dirty
swaar heavy lig light	vet fat maer thin	vinnig fast stadig slow	vol full leeg empty	warm hot koud cold

*My hare is droog, maar joune is nog nat.
Jou glas is vol, maar myne is leeg.*

*My hair is dry, but yours is still wet.
Your glass is full, but mine is empty.*

Addendum C: Voorbeeld van buitetekste oor voorsetsels in die OFBD (Hiles en Redelinghuys 2010: 47)

Waar is dit? / Where is it?

The bird is on the roof. Die voël is op die dak.	There is cool drink in the glasses. Daar is koeldrank in die glase.	The T-shirt is under the bed. Die T-hemp is onder die bed.	The light is above the television. Die lig is bo die televisie.
The nurse is in front of the clinic. Die verpleegster is voor die kliniek.	The donkey is next to the farmer. Die donkie is langs die boer.	Who is behind the door? Wie is agter die deur?	The photograph is at the top. Die foto is heel bo.
Waar gaan hulle heen? / Where are they going?			
The boy is climbing up the ladder. Die seuntjie klim teen die leer op.	The cat is climbing down the tree. Die kat klim uit die boom.	The calendar is in the middle. Die kalender is in die middel.	
She is going into the water. Sy gaan in die water in.	Jabu is running to the car. Jabu hardloop na die kar toe.	The list is at the bottom. Die lys is heel onder.	

Addendum D: Gebruikersgids tot die uitleg van die BSL-afdeling van die DBSL (Brien 1992: xiv)

How to use the Dictionary
[BSL section layout]

1 2 3 4

807 Ø V < A 2

808 U V T A 2

809 U V T A 2

1 Handshape illustration
The handshape illustration on the left-hand page shows the handshape used as the dominant (i.e. right) hand for the signs on these pages: see page xvii–xix for more details. Some signs show minor variations; these are discussed in the introduction to each of the handshape sections.

2 Entry number
Each sign entry is given a number for reference. This number helps you to find more information about this sign on the facing page and also in the *English (Guide to meaning)* section in the second half of this volume: see page xvi for further information.

3 Notation
Sign entries are notated using the BSL notation system developed by linguists in the UK. This is a scientific recording system which gives detailed information on paper about the production of the signs of a visual-gestural language (see pages xvii–xvii for more details about the system of artwork). It is used here to work alongside the *Photographs* and *Production guide* in giving a complete explanation of how to produce each sign.

4 Photographs
Sign entries consist of one or more images, which must be 'read' from left to right or top to bottom. These have artwork added to show the movements made as the sign is produced (see pages xxviii–xxix for further information). To get maximum benefit from the range of information presented in the *BSL* section, we recommended that readers al-

ways use both images and text (plus *Notation*, for those who are familiar with that system) together to find out how the sign is produced.

5 Handshape symbol
Each handshape has its own symbol in the notation system (see pages xvii–xix). The symbol shown here relates exactly to the *Handshape illustration*. Note especially that neither the symbols nor the handshapes to which they relate are, in fact, representations of letters of the English alphabet, i.e. A is not related to 'a'.

6 Handshape description
To help you make the handshapes accurately, we give a short description of the typical appearance of the dominant handshape (i.e. the right hand) in all the *Photographs* on this page. This description matches up with the *Notation* symbol beside it, and the *Handshape illustration* on the opposite page.

7 Column headings
The information text is displayed in four columns. The first three columns tell you step-by-step how to produce the manual elements of the sign. The fourth column offers a number of English *Glosses* that correspond, in various contexts, to the sign entry.

8 Notes
Text entries may include additional notes (see page xxxi), which are of two kinds. The symbols *, † and ‡ are used when the information that follows is supplementary—e.g. if a sign is a 'Regional sign', as in entry

[xiv]

Addendum E: Gebruikersgids tot die uitleg van die BSL-afdeling van die DBSL (vervolg) (Brien 1992: xv)

How to use the Dictionary
[BSL section layout]

5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	The best index and middle fingers are extended from the fist and spread apart.									807-809
Handshape and orientation	Location, hand arrangement and contact	Movement	Glosses							
The V hand is held with the palm facing left (if the hand were opened, the fingers would point up).	The hand is held in front of the shoulder.	The hand makes a short movement away from the signer.	bus* metro *1 subway *1 tube *1 underground *1 underground train *1							807
Notes	* Regional sign. 1 If the movement is changed to a short repeated downward movement, the sign produced is metro, subway, tube, underground, underground train.									
The V hand is held with the palm facing towards the signer (if the hand were opened, the fingers would point up).	The hand is held with the extended fingers in front of the eyes.	The hand makes two short movements from side to side.	blind as a bat miss							808
Non-manual features	The lips are rounded and pushed forward.									
The V hand is held with the palm facing towards the signer (if the hand were opened, the fingers would point up).	The hand is held with the extended fingers in front of the eyes.	The hand makes short twisting movements from side to side.	blind blind person							809

807 above – or explains how a sign may be modified. The symbols ¹, ², ³ and ⁴ are used to explain that a sign can only be produced following the instructions in the Notes.

9 *Non-manual features*
If non-manual features are specified, remember that these are integral parts of the sign. The non-manual features are produced at the same time as the manual aspects of the sign. As it has not always been possible to capture the features in the *Photographs*, you should always check here for a description of the non-manual features. See pages xxiv–xxvii for more details of these features.

10 *Production guide one*
The information in the first column tells you (using *Notation* symbols) which handshapes are used at the start of the sign and how they are orientated in space. Note that the production specification is always given from the signer's own point of view. See page xxx for further information.

11 *Production guide two*
The second column of texts explains where the hands are held and how they are positioned relative to each other. Follow the information in this and the first column and your hands will be in position to begin the sign (see page xxx).

12 *Production guide three*
In the third column, you will find a description of the movement made

by the hands in the production of the sign, including any changes in the shape of the hands (see page xxx).

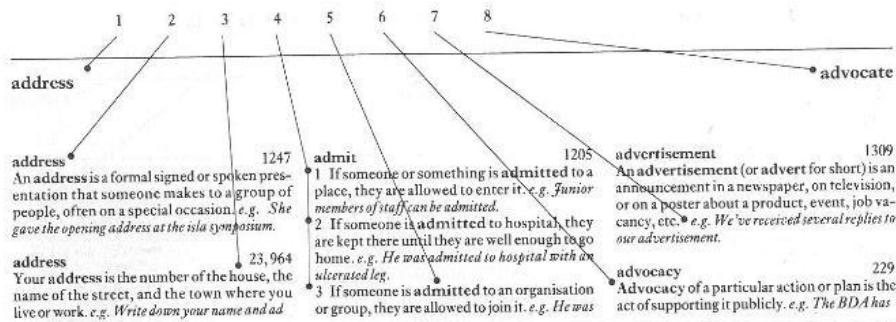
13 *Glosses*
The glosses column contains a number of entries that can be thought of as possible parallels to the sign given opposite. Two types of additional information are indicated in this column. Firstly, we have used the symbols *, † and ‡ to give supplementary information or to show that the sign with this gloss may be modified in certain ways as indicated in the Notes. Secondly, we have used the symbols ¹, ², ³ and ⁴ when the sign with this gloss can only be produced following the instructions in the Notes (see page xxxi for details).

14 *Entry number repeated*
Numbers (corresponding to the *Entry numbers* on the facing page) are located at the side of the text. Each number provides a direct link between a section of descriptive text here, the *Photographs* (plus *Notation*) opposite and an entry or entries in the *English (Guide to meaning)* section. See pages xxxii–xxxiv for further information.

15 *Page entry contents*
In the top corner of the page, you will find numbers showing the range of entries contained on these two pages, to help you locate quickly the information you need (see pages xxxii–xxxiv for more details).

Addendum F: Gebruikersgids tot die uitleg van die Engelse gids tot betekenis-afdeling van die DBSL (Brien 1992: xvi)

*How to use the Dictionary
(English (Guide to meaning) section layout)*

1 **First word**
In the top left-hand corner of every page in the *English (Guide to meaning)* section of this Dictionary, you will find a word printed in black letters like this. It is the first item that has an entry on this page. When you want to look through the book quickly, you can easily find the page you want by keeping an eye on this corner of the page (see also *Last word*, below).

2 **Headword**
The glosses listed in the column on the right-hand side of each right-hand page in the *BSL* section are used in this section of the Dictionary as headwords. The headword (printed in bold letters, like this) introduces the explanation of the meaning. The headword (and all information laid out in the text below it) actually relates to each one of the signs whose *Reference numbers* appear beside it. If a headword has two or more distinct meanings, each relating to a different sign or signs, then the headword is repeated as a new entry and the relevant sign *Reference numbers* are listed beside it. For example, **address** appears twice as the headword on this page. The first entry is linked to signs 1335 and 872 and its meaning relates to 'a formal presentation'. The second entry is linked to sign 1886 and its meaning relates to 'the place where you live or work'.

3 **Reference number**
The reference numbers used here direct the reader to the appropriate corresponding entry or entries in the *BSL* section of the book. For instance, if the number 1335 appears beside the explanation, then sign entry 1335 will show a BSL sign (photograph, notation, description and relevant notes) whose meaning relates to this explanation. Likewise, if you know the entry number and gloss of a particular BSL sign and you turn from the *BSL* section to the *English (Guide to meaning)* section, remember that only those explanations linked to the relevant reference number will match the BSL sign you have in mind.

4 **Senses and uses**
If there are two or more meanings associated with the sign or signs (see *Reference number*) listed in relation to the given headword, then these are entered as separate numbered paragraphs.

5 **Headword repeated**
In the explanation of the meaning, the *Headword* (or a form of the *Headword* adapted to be as clear as possible in the context of the explanation) is printed in bold letters, like this.

6 **Explanation of meaning**
The *Headword* is always explained in full sentences. This means that you can see how it is used in context. Remember, the explanation deals primarily with the meaning of the BSL sign or signs identified by the *Reference numbers* listed beside the explanation, and only secondarily with the meaning of the English word used as the *Headword*. The signs are listed here according to their glosses so that they can be arranged under *Headwords* in alphabetical order (easier to look up) and especially so that the correspondence between the BSL signs and the English words—not necessarily a one-to-one relationship—can be made clear. One BSL sign can often be translated by any of several different words of English; one English word can often be translated by any of several different signs of BSL.

If we have chosen accurate English glosses—that is, words and phrases which can comfortably be used when translating the sign into English—to use as *Headwords*, then it is logical that the explanation of the meaning of the BSL sign will also be appropriate for this sense of the English word. Even if the English word has many other meanings, these will not be recorded in this Dictionary unless corresponding BSL signs are listed in the *BSL* section of the book: that is why this is only secondarily a guide to the meaning of the English words.

7 **Example sentence**
The example sentences in this Dictionary appear in italics (like this) after each *Explanation of meaning*. The examples have been chosen to show typical patterns and structures and, wherever possible, are taken from real language contexts. Although the examples are presented in English, they have been chosen with great care to be applicable both to the English word and to the BSL sign or signs on which the explanation focuses (i.e. the sign or signs whose *Reference numbers* appear above the *Explanation of meaning*).

Our aim is that the example sentence should represent both a structure of English and a potential sentence of BSL, if the written sentence were translated accurately. We claim that a BSL translation of the sentence could use the particular sign referred to, and could be idiomatic and grammatical if this were done.

8 **Last word**
In the top right-hand corner of every page in the *English (Guide to meaning)* section of this Dictionary, you will find a word printed in black letters like this. It is the last item that has an entry on this page (see also *First word*, above).